

Ezernyolczszázkilenczvenkettődik év jan.

1-én halt el rövid ideig tartott betegség után 45 éves korában Konstantinápolyban Derviseán Szerovpe, a jónevű orientalista és nyelvész. Boldogult 1846. január 10-én született Konstantinápolyban örmény szülőktől. 1864. máj. 5-én lépett a bécsi mechitharista szerzet tagjai közé, pap-pá szenteltetett 1866. decz 23-án.

Első irodalmi műve egy, örmény betűkkel, de török nyelven írott „Szentek élete.“ *) Ezt követte Szt-Justin, mit örményre fordított — szépen (Bécs 1872). Irt egy elegiát is „Özvegy anya“ czím alatt; de ezután valamint a prózai művek, úgy a költemények írásával is felhagyott és csak is nyelvészettel foglalkozott. Jártas volt az európai nyelvek majdnem mindegyikében, az ázsiai ó- és új-nyelvek közül is sok nyelvet tudott. Mint specialista nyelvész előbb az örmény „a“ betűről írt egy terjedelmes tanulmányt, mely 1877-ben került ki sajtó alól.***) 1885-ben „Ind-európai ősnyelv“ czímű művét, mely kedvező fogadtatásra talált, adta ki. E mű egyszersmind az ősnyelv gyökeinek szótára, melyben a gyökök az örmény szavakkal vannak összehasonlítva. Két évvel később „Nyelv“ (Lézu) czím alatt, szépirodalmi és nyelvészeti folyóiratot indított, melyben — a többek között — terjedelmes tanulmányt írt az örmény „z“ betűről. A persepolisi ékirás

*) Jomri Evlija, Bécs, 1870.

**) Armeniaca I. Das altarmenische „a“. Ein Beitrag zur indoeuropäischen Lautlehre. Anhang: Altarmenisch-Baktrische Etymologien von P. Seraphin Dr. Dervischean, Wien 1877.

nyelvéről és történetéről egy cikksorozatot irt a bécsi „Hántesz Ámszoreáh“ füzeteiben.*) Ezeken kívül irt kisebb közleményeket a „Mázsisz“, „Árevelk“, „Jérgrákund“ stb. czimú lapokban.

Szándéka volt az örmény nyelv történelméről oly alapos művet írni, mely nemcsak magáról a nyelvről szólott volna, hanem a nemzet őskori történelméről is; de korai halála sok más szép tervével együtt ezt is sírba vitte. Elhunytával az örmény nyelv itészeti tudománya azért szenvedett oly nagy veszteséget, mert a nyugati örmények közt egyedül Derviseán volt specialista nyelvész.

A „Hántesz Ámszoreáh“ után örményből

Szongott Kristóf.

Örmény jelszavak.

— Kh. K. költeménye. —

Sehol sincsen számodra más haza,
Mint az, a melyet Hájászdán ada.

Az idegen hely pusztulás neked,
Csak itthon lelhetsz boldog életet.

Iparkodj, munkálj, gyűjts filléreket,
Szerezz magadnak házat, földeket.

Pénzed ne költsd el idegen helyen,
Hazád javára dolgozz szüntelen.

Tartsd emlékedben vitézségeit
Nagy őseidnek, s dicső tetteit.

Ne félj haláltól, s élted' add oda,
Ha szabadságot nyerhetsz általa.

*) L. az 1887. évfolyam 1, 2, 4, 6, 10, 11, az 1888 évf. 11, 12 és 1889 évf. 3. számát.

Az édenkertben hanzott nyelvedet
Őrizd meg, mint legdrágább kincsedet.

A házasságban vegyes kötelék
Meginatja a nemzet lételét.

Naponta mond el ezt a szép imát:
„Ur Isten tedd boldoggá a hazát.“

És ne veszítsd el a reményt soha,
Hogy föltámad még örmények hona!...

Simay Gergely.

Khorenei Mózes.*)

II.

Több ízben felemliti Khorenei, hogy a munkájához kizárólag görög forrásokat akart felhasználni, ámbar a chaldäusok és perzsák levéltárai hazájának történetéről sok mindent foglaltak magukban. A perzsák meséitől annyira idegenkedik, hogy, a mint állítja, Ásdáhák történetét csakis Száhág Pákráduninak kifejezett óhajtása folytán beszéli el s csakis első könyvének függelékében ad számára helyet. Hogy eljárását és indokait megérthessük, szem előtt kell tartanunk, hogy a Khorenei korában és hazájában a perzsa és görög irodalom közti ellentét összeesett avval, a mely elválasztotta a tűzimádást a kereszténységtől. 367-ben Mehruzsán, a renegát, Örményországban elégettetett minden könyvet, a mely kezei közé jutott s szigorúan eltiltotta a görög nyelv tanítását, melynek helyébe a perzsának kellett volna lépnie. Azt remélte, hogy ekként lehetlenné teszi a kereszténység

*) Gutschmid, Über die Glaubwürdigkeit der armenischen Geschichte des Moses von Khoren (Berichte der sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig. 1874—1876.

terjedését is, mert az örmény egyháznak nyelve akkoron a görög volt.*) A Sassanidák később is, midőn lemondtak már a parsismusnak Örményországba erőszakkal való átültetéséről, féltékenyen őrködtek a fölött, hogy az egyházi és irodalmi kapocs ne legyen előkészítője a görögök és örmények közt a politikai összeköttetésnek. Örményországnak 390-ben történt megosztása után sem engedték meg a helytartók Perzsa-Örményországban senkinek a görög tanulását, míg a syr nyelvnek az oktatási tárgyak közt való szereplését elnézték. Így történt, hogy Nagy-Száhágnak görög biblia-kéziratok hiányában a syr szöveget kellett örmény biblia fordításához alapul vennie.**)

A syr nyelvnek a görög rovására kedvezésben részesítését s ezáltal a keresztény alattvalóik s a kelet-rómaiak között való közeledésnek megakadályozását következetesen folytatták a Sassanidák. Khorenei korától kezdve sikert is értek el a nestorianusoknak a katolikusok ellenében nyújtott kedvezmények útján. Mindenütt, a hol a nestorianusok emelkedtek túlsúlyra, a syr lett uralkodó nyelvvé s a hellenizmusnak utolsó maradványai is elenyésztek. Az örmény keresztényeket mindinkább fenyegető ama veszély, hogy teljesen el lesznek szakitva a görög anya-egyháztól, megadta aztán az első lökést az örmény nemzeti irodalom keletkezéséhez.

Néhány kiváló egyénisége az örmény papságnak elhatározta, hogy a népet külön betűjegyek s örmény irodalmi nyelv alkotása útján felszabadítja a syrnek befolyása alól s a saját szempontjukból legfontosabb művek lefordítása által, a mennyit csak lehetséges, megment a görög irodalomból az örmény nemzet számára. Ez a görög typos azonban, melyet az örmény irodalomra mindjárt kezdetben rányomtak a megalapítói, nem volt összhangzásban sem az örmény nemzet benső lényegével, sem addigi történetével. Származás, nyelv és mondák Iranhoz fűzték, a nemesség culturája perzsa volt s a vallási

*) Khorenei, III. 36. 2. — **) III. 54. 5.

különbség daczára az is maradt a legújabb időkig Örményországban és melléktartományaiban. S könnyen meg is érthető, miért nem szakított a keresztény hit felvétele daczára az örmény nemesség a perzsa művelődéssel és mondákkal, melyek igen sok esetben szorosán össze voltak forrva az előkelő örmény családok történetével. Alig palástolható ellentét létezett az egyházból kiinduló új irodalomnak görög jellege s az örmény nép legbefolyásosabb részének hajlamai és hagyományai között.

Ez teszi megérthetővé Khorenei Mózeszt. Történeti munkáját egy hatalmas örmény főúr, Száhág Pákráduni kívánságára írja meg. A munkának magában kell vala foglalnia mindazt, a mi Pákráduni s a hozzá közelállók szemeiben értékes és kedves volt. E mellett azonban, hogy valóban nemzeti történeti mű lehessen, be kellett illeszkednie az egyház által megállapított görög jellegébe is az örmény irodalomnak. A keresztény felfogásra nézve csak úgy vala megmenthető a pogány történeti és mondananyag, ha a lényegét görög forrásokból veszik át, a mely források idézésétől s felhasználásától az egyház atyái sem idegenkedtek, s ha a munka külső formájában is lehetőleg utánozza a görög történetírókat. Ezért jelenti ki Khorenei mindjárt a munkája élén, hogy csakis görög forrásokból kíván meríteni.

A czélzatokra, melyek a munkájának megírásánál Khorenei szemei előtt lebegtek, világot vet az örmény királyok helyes időrendjétől való eltérés. Valamennyi hét évvel későbbre van helyezve. Csakis 385-től kezdve tér vissza Khorenei a pontos időszámításhoz akként, hogy hét évnyi időközt teljesen kihagy az örmény történetből. Byzanci Faustusból tudjuk, hogy mi történt ezen évek alatt.*) A hős Mámigoni Muséghet, a kinek legfőként vala köszönhető Örményországnak a perzsáktól való megszabadítása, Váráztád király meggyilkoltatta. Testvére Manuel fellázadt a zsarnok ellen, bukásba döntötte őt, III. Ársákot és II. Válásákot emelte a királyi trónra s

*) Langlois, Collection des historiens de l'Arménie, I. 298. s k. l.

a nevökben mint márbán*) vezette a kormányt. A nemeség kebelében dúló pártvillongásokat bölcs rendszabályokkal megszüntette, a perzsák ellen szövetségek útján biztosította magát s perzsa pánczélos lovasságot fogadott zsoldjába. Kormányzósága egyik fénypontja volt az örmény történetnek s Tiridát első uralkodása éveitől eltekintve a legbolderobb korszak, mely a keresztény Örményországnak osztályrészül jutott. Árdzruni Meruzsán felbujtotta ellene a perzsákat. Mielőtt azonban célhoz vezethették volna az ármányai, meglepte s felkonczoltatta Manuel, a perzsa pánczélos lovasokat, nyílt csatában megverte az országba nyomuló perzsa haderőt s ettől az időtől kezdve tényleg függetlenül intézte az ország ügyeit, mert a II. Sapor halála után belvillongások által gyöngített perzsák nem voltak képesek a szenvedett csorbát kiköszörölni. Meruzsánt sorsának engedték át. Egy ideig folytatta a guerilla-harczot, Manuel azonban üldözőbe vette s egy összeütközés alkalmával elesett. Manuel békében kormányozott ezután (378—385) s elhunytakor, mint Faustus mondja, ötven sebhelyet számlálhattak meg a testén.

Minderről semmit sem tud Khorenei. Meruzsánt már a Thsirán melletti csatában (367) foglyúl ejteti Szêmpád által, a ki egy nyársat izzóvá tétetvén s meggörbitvén, a fejére szoritja e szavakkal: „Örményország királya akar-tál lenni; én örököltem a király-koronázó tisztét; ezennel a fejedre teszem hát a koronát.“ Mámigoni Muséghról csak mellékesen tesz egy ízben említést; híres testvérét, Manuelt teljes hallgatással mellőzi, sőt a leányának, III. Ársák feleségének más apát ad,**) Mámigoni Hámázásról pedig, ki a patriarcha családjával sógorságban volt, nem említi meg, hogy Muséghnek a fia volt, holott minden más alkalommal meg szokta jelölni a családi származást. Ha meggondoljuk, hogy mindezen csemények akkor — vagy kevéssel előbb — történtek, a midőn Khorenei már életben volt, hogy épen a Mámigoniak földjéről, Dáronból származott s hogy épen a Manuel legnépszerűbb csele-

*) Márbán = helytartó. **) III. 41. k.

kedetét, Meruzsán leverését egy Pákráduninak, azon Száhág ősenek tulajdonitja, a kinek a könyvét ajánlotta: önkénytelenül is arra a feltevésre kell jutnunk, hogy mindez czélzatossággal történt s indító okát a leghatalmasabb két örmény nemesi család, a Pákráduniak és Mámigoniak közötti féltékenységben találta. Evvel a feltevessel egyébiránt már Saint-Martinnél is találkozzunk.

Szembeszökő különben is az a kiváló szerep, melyet Khorenei történetében a Pákráduniak játszanak. Tiltakozik azok ellen, a kik ezt a családot, nyilván a hagyományhoz képest, Háiktól származtatták s azt állítja, hogy az ősapjuk egy előkelő zsidó volt, a kit Nebukadnezar fogságba hurczolt. Ez a genealogia a kereszténységnek Örményországban való elterjedése után keletkezett; a Pákráduniak georgiai ága később Dávid király és Urias gyermekeitől, Dávidtól és Isfendiártól származtatta le magát. Bármily különösnek tűnhetik is fel napjainkban, hogy egy büszke főnemesi család önkényesen zsidó leszármazást adjon magának, ez a hozzáfűződés a bibliai traditiokhoz gyakori jelenség volt Kelet keresztény népeinél, melyek ritkán érintkezve a római birodalommal, önmagukban elszigetelt életet éltek. Az abyssiniai királyok is büszkeségüket találták abban, hogy Salamon királynak és Sába királynéjának házasságon kívüli gyermekétől származtak.

Ez az előkelőnek tartott származás azonban egy folttal is össze volt kötve a Pákráduniakra nézve. Ha ugyanis az őseik zsidók voltak, valamikor el kellett szakadniok atyáik vallásától, minthogy a kereszténység felvételekor már nem vallották azt. Khorenei, kinek munkája jórészen a Pákráduniak dicsőítését czélozza, igen gyöngéden foglalkozik evvel a kérdéssel. Ugy tesz, mint az az ember, a ki fokozatosan készül elő valamely rossz hírre. Megtudjuk könyvéből, hogy 1) I. Ársák alatt l'agarat fiai, miután ketten közülök életüket áldozták a hitökért, felhagytak a szombat ünneplésével s a körülmetéléssel; hogy 2) II. Tigránes idejében, miután vérrokonuknak, Ásodnak a vonakodásáért kiszakitották a

nyelvét, arra is ráállottak a Pákráduniak, hogy a királyi áldozatnyújtásoknál megjelennek s sertéshúst esznek, de maguk tartozkodtak a bálványimádástól; hogy végül 3) Arsám alatt a Pákráduni család fejének Emanosnak választania kellett a bálványok imádása s a keresztre feszítettés között, s miután rokonát, Sariát a jelenlétében kivégezték s a két fiát halállal fenyegették, ővéivel egyetemben teljesen elhagyta a zsidó vallást.*)

Khorenei azonban nem csupán a Pákráduniak dicsőítését tartotta szeméi előtt, hanem nemzeti történeti művet is akart írni. A nemzetet az akkori Örményországban a nemesség alkotta épen úgy, mint Lengyelországban, a melynek története is feltűnően hasonlít az örményekéhez. Nem csodálhatni tehát, ha Khorenei munkája is nem annyira az örmény népnek, mint inkább az örmény nemességnek a története. Nyilván maga sem akart egyebet, a mi ki is tűnik első könyvének befejező soraiból: „Vége a Nagy-Örményország családait felsoroló első könyvnek.“ S az egész munkának körülbelől a felerésze nem is foglalkozik egyébbel, mint egyes családoknak a történetével. A rendelkezésére álló forrásokból alig is merithetett egyebet. Királyi évkönyvek nem voltak Örményországban s Khorenei maga mondja,**) hogy történeti feljegyzésekből alig maradt hátra egyéb, mint az újabb idők eseményeire vonatkozók. Hozzáteszi viszont,***) hogy perzsa és görög betűkkel írott feljegyzések nagy számmal vannak még most is, a melyek a falvak jogositványaira, egyes vidékeket s házakat illető perekre és szerződésekre, különösen pedig a törzsfőnökségek örökösödési viszonyaira vonatkoznak.

Eltekintve a nemességet illető ezen okmányoktól, létezett az örmény mult megismerésének egy forrása, a mely úgy Khoreneire, mint olvasóira nézve jóval hozzáférhetőbb volt: a népdalok és népmondák!

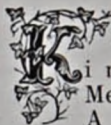
— A harmadik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

*) Khorenei. II. 8. 3. — 14. 4. — 23. 8.

***) I. 20. 5. ***) I. 2. 6.

Válasz N. E. levelére.

Ki mindeddig mire sem vágytam,
Megirigyeltem végre én,
A holtaknak csöndes nyugalját,
A temetőnek lágy ölén.
Pihenni vágyom messze, messze,
Hol bölcsöm ringott egykoron;
Majd ott az édes sírfenéken
Egy szebb jövőről álmodom.

Soha se kérd, hogy mi búbanat
Viszen a sírfenékbe le,
Lassanként hagyott el a remény
Ép, mint a fát a levele.
S míg új tavaszra dúsabb lombon
Szebb háladalt zeng a madár,
Legszebb álmunkat visszavárni
Merő bolondság lenne már.

Oh hitted volna egykor édes,
Hogy jövend majd egy oly idő,
Melyben örvendő gyermeklelkünk,
Szomorú lesz mint temető.
Érj el bármily nagyot, merészet,
Csalódni fogsz, s kérdezd minek?
Ne bántsd a sorsot, nem változott,
Csak a mi szívünk lett rideg.

Ki mindeddig mire sem vágytam,
Megirigyeltem végre én,
A holtaknak csöndes nyugalját,
A temetőnek lágy ölén.
Pihenni vágyom messze, messze,
Hol bölcsöm ringott egykoron,
Majd ott az édes anyaföldben,
Egy szebb jövőről álmodom.

Sallak Róza.

SZÉP ÁRÁ

tragoedia öt felvonásban.

Irta:

Márton Dávid.

(Első folytatás.)

HARMADIK JELENET.

Zoroaster, előbbiek.

Zoroaster.

Üdvözöllek! (Meglátva Samuramuthot meglepetve hátrál.)
Ah, itt talállak, szép Samuramuth?

Samuramuth.

Királyi disz-lak illet engemet!

Zoroaster.

Méltó reá csak egyedül te vagy
A nagy világon!... Hol van a királyné?

Samuramuth.

Az új királyné im, előtted áll,
A régi ott, megkezdte nyugodalmát.
(Semiramis ágya felé mutat.)

Zoroaster, (meglédve)

Hogy értsem ezt? Talán megölted őt?!..

Samuramuth.

Nem oly kegyetlen, mint te gondolod
Hű kedvesed, oh, égi nagy vadász!
Mig csillagokra les sovár szemed:
Nem figyeled meg a turul-madár
Mily csellel él, midőn galambot üz.

Zoroaster. (Ég felé mutatva.)

A csillagok egymást nem üldözik.
Ott fenn az égnek tiszta fény-világát
Nem szennyezé be pártviszály soha.
Csak emberek közt él a meghasonlás
Rút szörnye: ott neszét nem ismerik.

Samuramuth.

Nem látja csak a gyöngé földi szem,
— A végtelenség ködgomolyi közt, —

Mily romboló csaták dühöngenek.
Nézd! Ott mily hosszú, fényes ívet ír
Az ég övéen egy elhaló világ.
Hulló-csillagnak mondja magiád.

Zoroaster.

Természetes. Mi volna hát egyéb
Szerinted?

Samuramuth.

Én nem osztom e hitet,
Legyen jutalmam érte gúny-kaczaj bár.
Egy égi harcos minden ily futó fény,
Ki ellenétől porba sújtatott.
Hisz a nagy ég egy óriási harcztér,
Mit kétfelé osztott a szép tej-út;
Mindenfelől egy ellen-tábor áll.
Harci szekér a gönczölök csoportja,
A hetevény, és harci raj-csoport
A szép fiastyúk .. Egyre küzdenek
S a fényesebbet elhomályosítják
Örökre, vagy a földre számkiüzik,
S a hajnal is biborszínét e harciban
Megölt csillagok vérétől nyeri!...
Oh ég lakói értem biztatástok:

(Semiramis felé mutat.)

A fényesebbet elhomályosítani!

Zoroaster.

Ám a napot e sors nem érheti!...

Samuramuth.

Ha egyesült erővel küzdenének
Az ég azurján élő harcosok:
Számúzhethnék a tűz-szülő napot,
Az ég szemét, és megvakulna akkor
A mindenség örökre!...

Zoroaster.

Mily bohó vagy! (Megöleli Samuramuthot enyelegve.)
És a világtalan világra akkor
Csak szép szemed derítne fénysugárt!...
De mint lehet egy ily szelid galamb
Olyan kegyetlen a világhoz, és
Hogyan fogamszhat oly sötét boszú
A szív alatt, hol annyi szép nemes
Tanyára lelt?!

Samuramuth, (Hevesen kibontakozva Zoroaster karjai közül.)

Ne mondj galambnak engem!
Turul vagyok, ki zsákmányára les,
S ha megtalálta: hagyja messze szállni.
Mig biztosan hiszi magát a légben:
Ekkor reá csap villámgyorsasággal
És életét eloltja egy esapással!

Zoroaster, (Semramis felé mutatva.)

Az istenekre! elriasztod álmát.

Samuramuth.

Nem ébred ő fel! Annyi gyász után,
A mennyi tegnap részeül jutott,
Az álomnak tengermélysége van.

Zoroaster, (közelebb lépve Samuramuthoz.)

S mit vagy teendő jó turul-madár?

Samuramuth.

Mindent, mit a boszú tanácsoland!...
Bevárom, a míg új szerelmi láng
Boritja bé sivar, kihalt szivét,
S midőn szerelmi vágya révbe jut:
Kioltom a boldognak életét.
Boldogtalant megölni nincs erőm;
Bánatnak a halál jótétemény...

Zoroaster.

S magad leszesz király e nép fölött?!

Samuramuth.

Úgy van! te meg felettem lész király:
A legnagyobb szerencse téged ér!

Semiramis. (sügvá)

Zoroaster!

Zoroaster.

Mi szózat ez? ki szólit engem?

Samuramuth (félre.)

Úgy?

Álmában is nevét sohajtja ajka? (Fenn.)
Lelketlen a nesz; álmában beszél.

Zoroaster. (Félre.)

Nevem susogta!.. Nagy Semíramis!
Vérem, hitem és mindenem tiéd! (Fenn.)
Kísérje lépteid kívánt siker!
Mig romba döntöd a gonosz bitorlót
Hő vágyaim nyomodban lengenek.

Samuramuth.

Nem vágy, óhajtás kell nekem. Csupán
Az ima nem győz harez viszályi közt.
Segéd-kezed igényli cselszövényem.

Zoroaster. (Lelkesülten.)

Ha életem kell: azt is átadom!
A porba omlom egy tekintetedre,
Vagy égbe szállok, mint parancsolod!

Samuramuth.

Kezet reá!

Zoroaster. (Kezet nyújt.)

Im, itt van!

Samuramuth.

Eskügyél meg,
Hogy titkomat megőrzik ajkaid,
S mindent teenedsz czéлом érdekében
Vak eszközül, szóval se kérde: mért?

Zoroaster. (Kezét ég felé emelve.)

Halld eskümet! Miként az égi nagy
Baal istenünk, a lényt előhívá
A rendezetlen zürzavarból: úgy
Teremti meg egyetlen óhajod
Az akarat szikláit e kebelben.
S ha mást teszek, mint tennem rendezel
Szálljon reám az égnek minden átka!
Észak viharja szórja szét porom
Minden parányát éltem végivel;
Vagy — a mi a halálnál rémesebb —
Örökre éljek, megvetés között,
S ne érje el kifáradt csontom a
Sír áhitott, megnyugtató porondját
Soha!...

Samuramuth.

A cselszövények istenére!
Ily férfiut nem ismer a világ.
Ily akarat a szikla kebliből
Élő meleg vért serkeszthet elő;
A csillagokkal terhes égi boltot
Megontja egy lehelletével és
Az istenek trónját halomra dönti.

(Kis szünet után.)

Fel, Zoroaster! a romok felett
Alkosson újat vakmerő kezünk!

(Megsókolja Zoroastert.)

E csók legyen vezéred utadon!

Zoroaster.

És dús jutalma lelked méhében
Fogamszó tetteimnek egykoron.
Most mit tegyek a foglaló fejében?

Samuramuth.

(Semiramis felé mutat.)

A béke-vágyat itt legyilkolod:
A csillagok titkos betüiből
Harcz kényszerét hüvelyezed ki. Majd
Hirschomja felkel egy pokol tüzével,
S a szomju vágyak enyhületre várnak...
A többit én magamra vállalom.

Zoroaster.

Ez életunt sereggel harcra kelni,
Melyet Ninus kórágyra zaklatott,
S mí végre mindezt?

Samuramuth.

Ej! megesküvél:
Tedd most parancsom és ne légy kíváncsi!
(Zoroaster füléhez hajolva mondja nyomatékkal.)
Királyi sas a fellegek között
Találja párját, s nem büzhödt mocsárban.

Zoroaster.

Való. A hódítás nagy útain
Királyokat talál a hódító.

Samuramuth.

Kik a győzöt legyőzik, míg remegve
Csókolja ajkuk lába nyomdokát.

Zoroaster.

Igy áttatott hadunkba zendülés
Támad.

Samuramuth.

S míg önmagát emészti fel,
— Mint a napok: — eljő Samuramuth
S lesujt. A legnagyobb czédrus kidölte
Csendet parancsol törpe bokrainknak.

Zoroaster.

Dicső királyné! hódolok szívednek.

Semiramis. (Sugva.)

Zoroaster! . . . oh! . . . oh!

Samuramuth.

Most gyorsan a hadak vezérihez!
Buzgó kitartás biztosít sikert.
Astarte veled! (El.)

Zoroaster. (Hosszasan utána néz.)

Baal . . . Ne mondd ki szám
A gyáva szót! Áldás helyett kísérje
Egy rothadó világnak minden átka
Hiéna-lelkét szoptató szívét!
(Az ágy függönyét félre vonva gyönyörrel nézi Semiramist.)
E liljom-arez, hol a hold sugara
Remegve leng a kék-gyönyör miatt! . . .
E lecsukott pillák, holott az álom
Halálnak álczáját véve magára,
Hogy hosszasabban csókolhassa őt! . . .
És e nyitó meg bimbóvá csukódó
Szép rózsajkak, melyek kelyhiben
Az üdvözült lég dalt zengve leng
A csókba fulladt gyöngysorok között! . . .
E sülyedő, s emelkedő hegyek
Az érzemények vulkán ormai!,
Melyek alatt a kék tűz-árja forr,
Minek hevétől nemhogy férfi-szűt,
Egy jégyszobort is láng borítna el! . . .

S — hová a napsugár fürödni jár —
Izzó hóból kimetszett karjai! . . .
Oh, és e termet! Isteneknek álma
Se festhet ily szép karcu termetet! . . .
Ő benne a legboldogabb halandó
Hála-imája testesült meg akkor,
Midőn az Isten trónusához ért!

(Kis szünet után.)

És én megöljem ezt a szép imát?!
Nem, nem! Semiramis nem veszhet el!
Feltartom én az ádáz végzetet:
Egy esküszónak széttört roncsai
Megvédik őt! Jelszónk a béke lesz!
Ám vesszek én az átok-súly alatt,
Melyet fejemre küld a hitszegés,
Csak őt ne érje semminemű vész!
Hiszen az Isten szebb haiált nem adhat,
Mint sirba dölni egy lehelletéért!
Nem vágyom én királylányá lenni; csak
Rabszolgaként lehessenek itt körében,
S érintse ajkam lába szent porát.

(Kis szünet után.)

Oh, örület ne szállj meg! Ilyen eszme
Egy isteni agyban is vakmerőség
És végrehajtva rút bitorlás Mégis!
Hisz alszik! . . . Nem! . . . Ne lopjuk álmaid meg,
E boldogító édes álmakat,
Melyekben a menny csak kezdőbetű!
Egész világ nem adhat annyi kint,
Mi egy ilyen bünt megtorolni bírna!
De száz világ sem adhat annyi kéjt,
Mi e hibának mérgével fölérne.
Ám vesszek el az édes büntehertől
Nem állhat ellen kéjsóvár szivem:
Érintenem kell ajka bíborát,
Legyen halálom, avagy életem!

(Megcsókolja Semiramist.)

Semiramis. (Álmából felriadva.)

Gyilkos!

Zoroaster. (Ijedten térdre esik Semiramis előtt.)

Tudom kegyes királyné, hogy
Bűnöm nagyobb a gyilkolásnál is;
Büntess meg érte, térdemen könyörgök!

Egy unikum Szamosújvártt.

Mindenki előtt ismeretes azon körülmény, hogy a numismatika (a régi érmek tanulmányozása) a történelmi tudományok egyik elsőrangú segédforrása s minthogy minden nemzetnek szent kötelessége multjával megismerkedni, hogy az abból vont tanulságok s következtetések a jövő cselekedeteinek zsinormértékeül, kiindulási pontjául szolgálhassanak; e czélból hazánk első tudományos foruma, a magy. tudományos akadémia is már évtizedek előtt, születésének és megalakulásának első perczétől fogva, a tudományos történelmi kutatás zászlaját fennen lobogtatta s elrendelte a történelem, és pedig első sorban a nemzeti történelemnek és összes segédesszközeinek oknyomozó tanulmányozását és a források lelkiismeretes egybegyűjtését.

Messze távoznánk célunktól, ha mindazon intézkedéseket, miket a magy. tudományos akadémia e téren tett, e sorokban felsorolni akarnók s épen azért csak egyet említek, mely szerint több mint tiz év előtt dr. Réthi László, nemzeti muzeumi hivatalnok, a kiváló szaktudósnak jutott az akadémia részéről azon megtisztelő megbízatás, miszerint a „Corpus numorum Hungariae“ című mű megírására vállalkozzék s Magyarország összes régi érmeit kutassa fel. E czélból államköltségen nevezett tudós bejárta Európa összes főbb városait s azok minden egyes mügyűjteményeiben lelkiismeretes kutatást folytatott, hogy a még 1841-ben Rupp Jakab által „Magyarország ekkorig ismeretes pénzei“ cím alatt kiadott numismatikai anyagot a látottakkal nem csak kiegészítse, hanem a hazai érmészeti anyagot teljessé is tegye.

Dr. Réthinek évek hosszú során e téren folytatott kutatását siker is koronázta. A numismatikai anyag egybe van gyűjtve, az éremduczok elkészítvék s már az utolsó kéz csak simitó művét végzi; e nagyszabású, a hazai numismatika terén korszakot alkotó mű nyomása nem sokára kezdetét veszi.

Csak egy gondolat bántotta a tudós író, hogy hangya-szorgalommal végzett kutatásai daczára sem képes a magyar királyok érmeinek szakadatlan sorát adni. Szépen megindul Szent-Istvánnak, a bajor mintára vert denarjaival érmeink hosszú láncolata, Péter, Aba Sámuel, I. Endre, I. Béla és Salamon érmei is e sorban képviselvek, csak I. Gézán kell átugrani Szent-László pénzeire, mert I. Géza ép érmét a nemzeti muzeum birtokában levő és három darabra tört, alig olvasható érmet leszámítva, még feltalálnia nem sikerült. És ime dr. Réthi László, ki említett numismatikai művének megalkotásán kívül, Szolnok-Dobokavármegye monographiájának a megírásával és közzétételével is megbízott, a napokban városunkban időzve nem annyira kíváncsiságból, mint inkább szorakozásból, helybeli főgymnasiumunk tanárának, lapunk munkatársának, dr. Temesvári Jánosnak magán régiséggyűjteményét is megtekintette s itt találta I. Géza (uralkodott 1074—1077.) királynak egyetlen ép ezüst denárját, melyet eddig az összes európai gyűjteményekben feltalálnia nem sikerült.

Ezen eddig ismeretlen unikum érem, mely dr. Réthi állítása szerint százakat ér, teljes tiszta példány s mint-hogy külalakjára nézve a Szent-István pénzeihez hasonlít, kétségtelenül I. Gézának tulajdonítandó. Előlapján két kör között, melynek belsejét egy négy háromszöggel ékeskedő kereszt díszíti, GEVCA REX (Géza király), hátlapján pedig PANONEIA szó olvasható.

Nemcsak Réthi, ki magának ezen unikum éremről azonnal viaszlenyomatot is vett, nemcsak a tulajdonos munkatársunk, kinek gyűjteménye még sok érdekest s állítólag más téren még több unikumot is rejteget, hanem örvendhet velök a város is, hol e ritka érem — melyet tulajdonosa vásár alkalmával egy kóbor cigánytól potom áron szerzett — találtatott, hogy keblében őrzi a dicső I. Béla magyar király és Rixa, a bájos lengyel hercegnő fiának, a vitézségéről és alázatosságáról egyaránt híres I. Géza magyar királynak, Szent-László testvérbátyjának egyetlen ép ezüst érmét.

A bécsi és velencei mechitháristák irodalmi működéséről.

Ha elgondoljuk azt a sok zaklatást és üldöztetést, kínzást és vérontást, a mit az örmény nemzet egyrészt politikai függetlenségének épségben tartására, majd visszaszerzésére célzó törekvéseiért, másrészt Krisztus hitéhez való tántoríthatatlan ragaszkodásáért annyi évszázadon keresztül csaknem szakadatlanul volt kénytelen az őt környező pogány népek vad csordáitól kiállani, — önkénytelenül azon kérdés merül fel előttünk: vajjon mi is tartotta fenn mai napig ezt a sors csapásaitól annyiszor hányatott nemzetet, mikor más, nála sokkal hatalmasabb népek már rég letűntek a világ színpadáról?

Kétségekivül a keresztény vallás tartotta fenn. De tagadhatatlan tény az is, hogy korán kifejlődött és a keresztény vallás éltető szellemétől áthatott irodalma az a másik tényező, a mi a nemzet létét és jogait mindenkor védelmezte, s a melynek segítségével életjelt adhatott az örmény nép mindig önmagáról, és adhat ma is, mikor politikai függetlensége már félezred év óta ott késik valahol „az éji homályban.“

S vajjon kik szereztek magoknak legtöbb babért az örmény irodalom mezején? Jól tudja minden örmény, hogy a „Vigasztaló“-ként küldött Mechithár utódai azok az örmény műzsák, kik a nemzet szellemi fejlesztésére és felvirágoztatására oly őszintén és fáradhatlanul működtek közre. Büszkén nevezheti ma már minden örmény a bécsi és velencei mechitháristák klostromait az örmény tudományok tárházának; hisz tele vannak könyvtáraik saját nyomdájuk oly nagyszámú termékeivel.

Azt hisszük nem lesz épen érdektelen, ha a következőkben a két zárda kiadványairól szólunk röviden.

I. Elsősorban is a velencei mechitháristák könyvtára, az ő gazdagságával és a híres örmény klasszikusok műveivel köti le figyelmünket. A velencei mechitháristák legújabb könyvjegyzéke 1893-ban jelent meg örmény és 1894-ben francia nyelven. A csinosan kiállított kis

könyvjegyzék 532 örmény, 17 latin, 40 francia, 45 olasz, 22 angol, 8 német, 30 török és 12 különféle nyelvű, de örmény tárgyú műről tesz említést; ide nem számítva természetesen az egyes művek kötetszámát és többszöri kiadását. E könyveket mind a velencei mechitháristák irták és adták ki saját nyomdájukban, 1716—1893-ig. Hogy mennyire szíven viseli a derék szerzet a nemzet szellemi fejlődését, azt kiadványainak jegyzékében is kimutatja: „Érezve egyrészt a nemzet szegényebb osztályának és nevelőintézeteinek szükségleteit, s örömmel tapasztalva másrészt az olvasás-kedvelés elterjedését népünk között, szükségesnek láttuk egy új könyvjegyzékünk kiadását, melyben lényegesen leszállítva van összes kiadványaink ára, kivételével azon néhánynak, melyek elfogyván, újabb kiadást nem értek el. Ezzel reméljük, hogy ezután hozzáférhetőbbek lesznek mindenkire nézve könyveink, s hogy olvasóink száma is napról-napra növekedni fog.“

A nem örmény ajkúak használatára kiadott francia szövegű árjegyzék címe: „Catalogue des livres de l'imprimerie arménienne de Saint-Lazare, Venise.“

Mind az örmény, mind a francia szövegű árjegyzék tartalmazza a fönnebb említett művek címét, rövid ismertetését, lapszámát, évszámát és lényegesen leszállított árát. Megrendelhetők e címen: Direction de l'Imprimerie Arménienne de St. Lazare, Venise.

II. Míg a velencei mechitháristák főképp a régi háikán-nyelv tanulmányozása által tűnnek ki, addig a bécsi mechitháristák különösen az új-örmény nyelv tisztaságát igyekeznek megőrizni, s műveiket is nagyrésztben e nyelven irták. Aránylag gyors és nagy előhaladást mutatnak, s ma már a velenceiekkal együtt versenyezhetnek. Az általuk 1776—1895-ig kiadott örmény könyvek teljes jegyzéke 1895-ben jelent meg. A szép kiállítású kis könyvjegyzék mindössze 263 örmény, 48 török és 17 európai nyelvű, de örmény tárgyú műről tesz említést. E könyvjegyzéket bárkinek ingyen és bérmentve küldi meg a szerzet, ki azt következő címen

kéri: Congregation des Mechitharistes, Vienne (Autriche), VII/2, Mechitharistengasse, 4.

A bécsi és velencei mechitháristák irodalmi kiadványainak fönnebbi kimutatásából is láthatjuk, hogy ők is nem épen jelentéktelen számú művel gyarapították a régi és virágzó örmény irodalmat. S habár az örmények mindig tudtak egyes irodalmi iskolákat, akadémiákat és más tudományos társulatokat felmutatni, mindazáltal a bécsi és velencei mechitháristáké a dicsőség, hogy a nyugat-európai művelt nemzetek által is becseseknek és jeleseknek ismert régi örmény klasszikusok évszázadokon át porlepte kéziratait a végenyészettől megmentették, sajtó alá helyezték, s azokat az utókorra is örök emlékül hagyományozták; övék a dicsőség, hogy úgy a klasszikus ó-örmény, mint a társalgási új-örmény nyelv tisztaságát megőrizték, s ezt rendszeres grammatikáikban az összes örmény nyelvészekkel, és általában az egész tudós örmény világgal is megismertették.

Voith Antal.

Az örményországi öldöklések.

Felebaráti és vallásos kötelességet teljesítettünk két hónappal ezelőtt, midőn fölszólalásunkban előadtuk azt, hogy Örményországban a muszliman fanatizmus véráldozatai jóakaratra szólitnak fel.

Ma az emberbaráti és hazafias kötelesség hirdet ki általunk egy hivatalos okiratot, mely megelőző jelentésünknel nagyobb tekintélyvel hozza köztudomásra azon borzasztó állapotot, melyben örményországi testvéreink voltak az érzéketlen Európa szeme láttára, s közhírré teszi Franciaország magatartását, mely — mint a keleti keresztények védúra — ezen komoly körülmények között, évszázados szerepét oly hibáson játszta el.

Csak egyedül a katolikus hírlapok helyeselték és adták közre előbbi fölszólalásunkat és ajánlották a segélygyűjtést, a melyet mi nyitottunk meg jóakarattal a véráldozatok iránt.

A mit ma közzé teszünk nem magánlevelezés, hanem hiteles hivatalos okirat, melyet lemásoltunk és minden túlzás és szószaporítás nélkül közlünk az áldozatok számáról és a történt brutalitásokról; ez valódi képet mutat az örményországi öldöklésekről, ez számban és részleteiben sokkal irtózatossabb, mint az, melyet az előbbi jelentésünkben megismertettünk.

Bizunk abban, hogy az összes sajtó ezen okirat elolvasása és megismerése után, többé nem fog késlekedni abban, hogy nekünk segítségünkre legyen ezen emberbaráti munkában, a melyet mi magunkra vállaltunk és ajánlani fogja a segélygyűjtést, a szerencsétlen véráldozatok nyomorral küzdő családjai számára. (Lakásunk: Paris, Regard-utca 20).

Eddig száznyolcvanezer francot gyűjtöttünk és küldtünk szét. A mennyit nekünk küldenek, ugyanannyit küldünk szét pénzben, ruhában stb. 180000 francot gyűjtöttünk egy néhány hét alatt, mind e mellett, hogyha a sajtó egy jelentékeny része rendszeresen nem hallgatna, kitünne, hogy mily bőkezűen adakozna Franciaország. . .

A hivatalos okirat, melyet ma olvasóink szemei elé tárunk, egy elkészített névjegyzék, mely összhangzik a konstantinápolyi hat nagykövet azon tudósításaival, melyekkel kormányaikat azon eseményekről értesítették, mely események Kis-Ázsia tizenegy kerületét (vilayet) 1895. év három utolsó hónapjában vérrel borították el.

Az öldöklés ezen hivatalos jegyzéke habár nem teljes, mégis valódi martyrologium.

A hiteles számok tanuskodása szerint csak a nagyobb városokban harmincezer kereszténynek oltották ki életét. . . Hát mit szólunk azokról az ezerekről meg ezerekről, a kiket a consulok szemeitől távol fojtottak meg, és azon keresztény falvakról, a mely falvak ma pusztákká lettek.

1860-ban az üldözött maronitáknak első tekintete Franciaország felé fordult, a melytől üdvöket várták és hathatós pártfogásukat a jövőben.

Egy libanoni aggastyán, kit a druzok kése szurt le, így szólt utolsó perczében fiához, Karam Józsefhez: „Jó-

zsef! esküdj meg, hogy a mikor a francia keresztények libanoni testvéreik segítségére jönnek, a temetőbe fogsz futni s síromra térdelvén halkan füleembe sugod ezen jó hírt, hogy a vidéknek örömét én is élvezzem!”

Százezer örmény esett el a keresztény névért a muszulmán pallosa alatt; de szívökben megvolt azon végső erősítő remény, hogy a franciaországi keresztények eljönnek örményországi testvéreik megmentésére. Azok minden nap várják az Euphrat forrásánál, ezen határtalan temetőben, mely a Taurus csúcsától az Ararát fensíkjáig terjed, hogy özvegyeik és árváik végre eljönnek értesíteni őket azon jó hírről, hogy a francziák megérkeztek örményországi testvéreik segítségére. . . . Vajjon jönnek? Vajjon el fognak jönni a franciaországi keresztények az örmények segítségére, a kiknek sem hajlékuk, sem kenyerek, sem pedig ruhájuk nincs, és a kiket azon közelgő veszély fenyeget, hogy vagy hitöket hagyják el, vagy éhen haljanak?

Ha az idő nem alkalmas arra, hogy fegyverrel segítsünk testvéreinken, akkor segítsünk felebaráti szeretettel, alamizsnával, áldozatokkal.

Nem rég egy tiszteletreméltó családfő az én előbbi felszólításom elolvasása után, összegyűjtván gyermekeit és unokáit, hogy mindeniktől áldozatot kérjen, így írt nekem: „Igaz, kevés, valóban nagyon kevés az, mit a szerencsétleneknek nyujthatok; de mindenkinek kötelessége áldozatot hozni, sorsához mérten hitének védelméért, ezen örményországi nemeslelkü keresztényekért; mert ezek vérüket ontották!”

Olvassátok el a következő lapokat és akkor a mi szegény örmény testvéreink ügyét bizonyosan előre vittük.

Felix Charmetant, a keleti iskolák főigazgatója után francziából fordította

Papp Gusztáv.

Kisebb közlemények.

Arany-mise Szamosújvártt. Papp Tivadar s. lelkész, ki 12 évig volt Csik-Szépvezén örmény szertartású plebános is, szept. 20-án mutatta be a Mindenhatóknak ötvenéves papságának vér nélküli való miseáldozatát. Az ünnepély előestéjén a plebánia előtt levő tér ki volt világítva, a helybeli fuvózenekar pedig serenáddal tisztelte meg a jubilans egyházi férfiút. Tele volt az utca érdeklődő hallgatókkal, kik gyönyörrel hallgatták a szép zenedarabokat. Ünnepély napján reggel az örmény kath. papság, kiknek élén állott derék esperes-plebánosunk, testületileg ment ünnepelhez: elkísérte a templomba, mely zsufozásig volt megtelve ájtatoskodó hivekkel. Minden oltárnál gyertyák égtek. A főoltár, a szószék koszorúkkal és virágcsokrokkal voltak díszítve. Elkezdődött a segédletes mise; az esperes-plebános volt a manuductor. A helybeli Szt-Ferenczrendi zárda főnöke: Salamon Albert is ott volt a segédkező papok között. Mise alatt a fuvózenekar egyházi énekek előadásával emelte az ájtatosságot. Evangelium után Novák Gerő államgymnasiai tanár a szószékre ment és egy oly sikerült, szép alkalmi beszédet mondott, mely párját ritkítja. (Künn többen gratuláltak a szónoknak a gyönyörű, szépen előadott beszédért). Predikáció után folytatta jubilans a szentmisét. Érczes hangon mondta el az „Orthnuthium ámenágárogghin Ászdudzo“-t. Azután az oltárhoz közeledtünk. Előbb megáldotta paptársait, azután a tengersok népet. Ezek között láttuk a rokonságot is: itt volt unoka-öcscse: dr. Papp Géza országgyűlési képviselő is (Torontálmegye). Az áldásadás majdnem egy óráig tartott. Mindenki kapott emlékül egy szép szentképet. Elteszszük, mert nálunk az ilyen ünnepélyek a ritkaságok közé tartoznak. A jelen században ez a harmadik: a harminczas években mondotta el Simay Lukács aranymiséjét, azután csak egy-pár évvel ezelőtt boldogult Csákány Ádeodát áldásában részesültünk... Templom után a rokonok, jó barátok, ismerősek: tisztelői nagy számmal mentünk el jubilans házához, hogy szívünk őszinte örömeinek, jó kívánságainknak kifejezést adjunk. Tele asztalok: fényesen megvendégelt mindnyájunkat. Azalatt megjött a posta és egész halmazát hozta a szebbnél szebb üdvözlötteknek. Egyik levélben, másik táviratban üdvözölte ünnepeltet. Igen kedélyesen folyt az idő; de egyszerre elnémul a több csoportra oszlott kedves társaság: Szabó János gör. kath. püspök lépett be; eljött titkára kíséretében, hogy személyesen üdvözölje azt az öreg, de még erőteljes ünnepelt papot, kit felséges Urunk arany kereszttel tüntetett ki, és a kit városunkban mindenki egyenlő tisztelettel vesz körül. Ő Nagyméltóságának, ki bele vegyült a társaságba, majdnem mindenkibe volt egypár leereszkedő, nyájas szava. A valódi nagyság a leereszkedésben áll. Ő Nagyméltósága eltávozása után olvasták fel az érkezett üdvözlő táviratokat és leveleket... A sok szép üdvözlöt közül itt csak kettőt közlünk. Dr. Molnár Antal szeretett ország-

gyűlési képviselőnk Budapestről ezt táviratozta: Felsőzados fordulóján Istennek oltáránál először bemutatott szent áldozatának legőszintébb jókívánataival köszönti Molnár Antal. — A tudós dr. Mály István Kolozsvárról a következő igen érdekes sorokat írta: Szeretett Bátyám! Kedves kötelességemnek tartom, a holnap elmondandó aranymiséje alkalmából, legszebb üdvözlétem mellett, a legőszintébb gratulációmat ezennel kijelenteni. A szent oltárról holnap felszálló tömjénfüstöt fogadja a Mindenható oly kegyesen, mint egykor az Ábel áldozatfüstjét. E tömjénfüst szárnyain emelkedjék fel a mi jobb sorsra érdemes népünk azon imája: hogy Ararát szerencsétlen nemzete, végre valahára szabad és boldog legyen, s hogy az örmény egyházunk jogos és méltányos törekvését, mentől előbb kedvező siker koronázza. Továbbá, hogy szeretett magyar hazánk, a boldogság s dicsőség aranykorát érje meg és azt az idők végeig zavartalanul élvezze. Végre, hogy Szamosújvár legyen azon tűzoszlop, melynek fénye — mint egykor, az Izrael népe előtt a pusztában — világítson jövőre az örmény törzs ide szakadt ága előtt is. Ámen.

A pápaság és az örmények. Az utolsó nemzeti dynastia: a Rupeniták uralkodóházának ivadéka V. Leo örmény király, (a ki 1320-tól 1342-ig uralkodott), — azon zavarok közt, melyeket a törökök, tatárok és arabok egymást követő támadásai, kapcsolatban az ország belsejében dult egyenetlenséggel, birodalmában támasztottak, s azt csaknem a végveszélybe döntötték, — XXII. János papától kért segílyt. A Szentatya erre (az összes keresztényekhez intézve) egy pápai iratot bocsátott ki, melyben Örményország nyomorát élénk színekkel festve, felszólítja a kereszténységet, hogy a szaracén-arabok ellen fogjanak fegyvert, s a veszélyeztetett örmény nemzet segítségére siessenek; egyszersmind Leo örmény királynak az önvédelmi háború költségei fedezésére harmincezer aranyat küldött. (V. ö. Cshákédsán, Örmények történetének, V. könyve 15. fejezetével.) A pápának eme segíyezése és támogatása nem is maradt eredménytelenül, mert az egyptomi szultán nem sokára azután az örmény királlyal kibékült; habár az ohajtott béke csak rövid tartamú volt. — Egyébiránt a pápaság és a középkori örmény királyság közt fennállott érintkezés történetéből, főleg a kereszties hadjáratok korából sok emlékezetre méltó adatot jegyzett föl az idők tanúja: a történelem, az utókor számára! Így II-ik Leo, szintén rupenita örmény fejedelem volt az, a ki I. Frigyes császár és Kelemen pápa által felszólítva, a keresztieseknek segílyt nyújtott, s azért azon ígéretet kapta, hogy királyllyá fog koronáztatni. . . Az ígéret teljesítése nem is maradt el, mert III. Coelesztin pápa, a császárral egyetértőleg Leonak a mainzi érsek által csakugyan küldött koronát; melylyel az örmény uralkodó, épp Szent-Pál apostol születéshelyén: Társus városában (Ciliciában) 1198. évben, — tehát azon korban, midőn Magyarország trónján még az Árpád-királyok ültek, — királyllyá meg is koronáztatott. Leo ekkor a királyság székhelyét

Szisz városába tette át; honnan Coelestin pápa utódja III. Inceze (Innocent) pápához egy hódolati feliratot intézett. — Az utolsó örmény királyt: VI. (Luszinián) Leot is a pápa — V. Orbán — felhívására választotta meg a nemzet királynak 1365. évben; midőn az előbbi király, IV. Konstantin halála után a viszálykodó országnagyok egyenetlensége nem volt képes Örményországnak uralkodót adni. De az ország hatalma ekkor már meg volt törve, és a mohamedán népek támadásainak ellenállni nem bírván, — rohamosan és feltartóztathatlanul sietett a végenyészet felé; melyből mai napig sem birt többé újra felépülni!

Az örmény kérdésről. Ma is bizonyos érdekekkel olvasható azon politikai fejtegetés, melyet V á m b é r y pár év előtt egyik magyar napilapban, a keleti örmény reformok ügyében irt, Törökország akkori nemzetközi helyzete alapján. — Az elfogulatlan publicistának — úgymond a cikkében — nem szabad magát mesterkélt földrajzi elnevezések által tévútra vezetetté. Sajnáljuk a szegény törököket, kikkel határozottan igaztalanság történik, — de az igazság érdekében meg kell vallanunk, hogy az „Örményország“ fogalmat semmi néven nevezendő politikai fogással eldisputálni nem lehet; s hogy Török-Örményország ama 600 négyszögmérföldnyi terület s mintegy 300.000 lakos híján is, mely az utóbbi háború után Oroszországnak engedtetett át, még mindig olyan jelentékeny terület képvisel, a melyen az izgága diplomaciai manó kénye szerint tombolhat, ha kedve van hozzá. Épp oly kevéssé lehet elvitatni a sajnós állapotokat, melyek az örmények és a kurdok — az ország e két őslakója — közt fennállnak: a melyekhez az újabb időben még a cserkeszek csapása is járult, úgy hogy ma egy ethnikai hármasság van előttünk, melynek gyújtó anyaga még a legnagyobb konflagráció előidézésére is elegendő lenne!... Az iránycikk tekintélyes írója, hivatkozva azon személyes tapasztalokra, melyeket annak idején maga is átélt, állítja: az ottani viszonyok valóban nem olyanok, hogy egy örmény kérdésnek a létezését tagadni lehetne. Akkor, (midőn Vámbéry keresztülutazott Örményországon) mély béke uralkodott, s mégis — úgymond — a perzsa határra utaztamban, a Daghar hegyen az első tűzpróbát kellett kiállanom a kurd pásztorokkal, helyesebben rablókkal, s az örmény falvakban való éjjeli megszállásaimban tapasztalnom kellett, hogy minden egyes háznak a fegyverfogható népe télen-nyáron a lapos háztetőn volt kénytelen az éjszakát tölteni, hogy az alvó lakókat a kurdok rablótámadása ellen megvédelmezze. — Gyönyörű vidék! fogja mondani az olvasó, s az újabb időben ez a helyzet még rosszabbodott, mert a porta azt a hibát követte el, hogy a Dobrudsából és Anatóliából kiszorított cserkesz rablócsöcselékkel Örményországot akarta benépesíteni!... Az örménységnek az orosz uralomhoz való viszonyáról szólva, Vámbéry ekként folytatja fejtege-

téseit: Az örmények részint európai utazások, részint a keleten levő európaiakkal való szorosabb érintkezés következtében már korán különbséget tanultak tenni a szabadság és igazi műveltség világhossága és a muszka kultúra talmi aránya közt. Tifliszben, Asztrakhánban és Konstantinápolyban sok örmény van ma, a kik a nélkül, hogy afféle görög vagy bolgár mintájú lármás komitétet és forradalmi titkos szövetségeket alakítottak volna, tisztában vannak nemzeti jövőjükkel, és a kik a nagy tömegek élénk szellemi fölvilágosítása által nemzeti önállóságuk jövőjét egészen biztos alapra fektették. — Ezek az emberek (s ők képezik a tulajdonképpeni örmény intelligenciát) Oroszországról teljeséggel semmit sem akarnak tudni; a moszkovitizmus még mint átmeneti állapot is gyűlöletes előttük; s hogy mily eredményel dolgoztak a mai napig, ez legjobban kitűnik abból, ha arra emlékeztetünk, hogy az utóbbi orosz-török háború alatt az ücs-kiliszszei örmény püspök az orthodox czár hadserege előtt a török táborban keresett menedéket, s hogy a legutóbb, a karsi és aradaháni új orosz területre kivándorolt ottomán örmények nemcsak teljes számmal tértek vissza az ottomán ortalom alá, hanem még más, régiebb orosz alattvalók is követték őket. — Örményország, (így végződik a cikk), — az egykor hatalmas török birodalomnak az az utolsó része, a hol a túlnyomó számú keresztény lakosság okot adhat a keresztény occidens beavatkozására; s ha itt a porta maga ragadja meg a kezdeményezést, akkor ezzel nemcsak gyakran kétségbevont jó szándékát bizonyította be, hanem olyan népnek a felszabadítására nyújtott kezet, mely — távol attól, hogy jövődöbéli elensége legyen — inkább védfallé lehet az éjszaki elenség ellen. A Bulgáriában kapott szomorú leczkének, a hol később megbánták, hogy engedelményeket nem tettek, nem kellene haszon nélkül elvesznie Konstantinápoly bizonyos köreiben! Ma még van idő az engedékenységre, de hogy pár év múlva is lesz-e még, — azt bajos volna állítani!

Konstantinápoly jövője. A „Budapesti Hirlap“ a keleti kérdés legnehezebb pontját, a Boszporus világvárosa fölötti uralom nagy kérdését következőleg fejtegeti: Konstantinápoly a keleti kérdés súlypontja! Az volt már a középkorban is, mikor a kereszties háborúkat viselték. Az volt, midőn a törökök Európát ostromolták és az most ismét, midőn két világrész és két tenger uralmáért verseng Anglia és Oroszország. Itt találkozottak 1854-ben és újra 1878-ban, de Konstantinápoly a török szultánoké maradt. Ámde, ha a szultán és a törökök nem bírják megtartani, kié lesz akkor? A görögöké? Helyreállítható-e a görög császárság? A görögök kevesen vannak, nem bírják megvédelmezni. Az örmények bevándoroltak s messze van oda Örményország. A bolgárok közel vannak s a legnagyobb nép a Balkánon, de nem terjednek Konstantinápolyig s azt meg nem tart-

hatnák. Konstantinápoly lehet Oroszországé, a csárok téli székvárosa, ha Európa megengedi, hogy elfoglalják az oroszok. De ez annyit tesz, hogy az egész Balkán félsziget az övé és a pánszlávizmus diadalmaskodik. Konstantinápoly csak úgy lehetne a Habsburgok székhelye, ha akarnának keleti császár lenni és ha előbb legyőzték Oroszországot; de a Habsburgok nyugatiak és konzervatívok és sem Ausztria, sem Magyarország nem akar és nem keres hódításokat. Konstantinápoly lehet az angoloké, ha hajóhaduk elfoglalja s megszállva tartja a tenger szorosokat. Ez a legvalószínűbb eshetőség! Mert a világluralomért küzdő Anglia, mely birja Gibráltárt, Máltát, Suez, és Egyiptomot, — a Dardanellákból csinálhat gibráltári várat magának és Konstantinápolyban uralkodhatik, úgy mint Kairóban. Vannak már Angliának mohamedán szultán alattvalói. De ez sem történhetik meg békében, ez is egy világháborúnak lehet következménye. Európa a békét kívánja, a mit csak úgy lehet elérni, ha a berlini szerződést megtartják, s a keleti kérdésből nem válik keleti háború. Ezért kell, hogy Konstantinápoly csöndes legyen!

Irodalom és művészet.

Az örmények története. A napokban adott közre Spanuth-Pöhlde [(Armen. Beitrag zur Kenntniss der Geschichte der kirchlichen und äusseren Verhältnisse des Landes. „Zeitfragen des christl. Volkslebens“ (Heft 155). Band XXI. Heft 3. Stuttgart, 1896, 48 S. (M. — 80.)) Stuttgartban egy csinos füzet, mely az örmény nemzet multjáról és jelenéről szól. Szerző előbb leírja a földet, azután beszél az örmények ó-kori történetéről, irodalmáról, vallásáról . . .; szól még az ujabbkori történelemről és eseményekről. Kévs idegen író képes az örményekről úgy írni, hogy történelmi faldumot el ne kövessen. Ezen kevesekhez tartozik szerző is.

Az örmények és Homer. Harleznek tapárkodásának 25 éves jubileuma alkalmával tanártársai egy könyvet adtak át, melyben az örmény Dseráznak is van egy érdekes cikke (Homere et les Armeniens. Extrait des „Melanges Charles de Harlez, 1896. p. 303—306). Czikkiró összehasonlítja az örmény kutya-szem, só és kenyér, tor (lelki kenyér: hoku hácz), dicséret vagy sirás stb szókásokat Homer megfelelő részeivel, azért, hogy megmutassa: hogy Homer előtt ismert keleti szokások mai napig is meg vannak az örmények közt és cikkét evvel a kérdéssel fejezi be: „Vajjon a trojaiak örmény faj voltak?“

Az örményországi inségesek érdekében cím alatt adtunk számot nyilvánosan mult szeptemberi füzetünkben ázsiai testvéreink javára eszközölt gyűjtés eredményéről. Az elszámolás végsoraiban azt is mondtuk, hogy az utolsó 140 frtot 845 szám alatt kelt postautalványnyal szintén Ázárián patriárchának küldöttük el. Az-

óta megjött a nagytudományú patriarchától a második nyugta is. Az érdeemes patriarcha Konstantinápoly- Pera aug. 29-én kelt nagybecsű levelében nemesak azt mondja, hogy hiány nélkül megkapta a másod ízben küldött száznegyven forintot is, hanem a gyűjtőkre és az adakozókra is patriarchai áldását adja. . . Szükségesnek tartottuk magunk igazolása és az adakozók megnyugtató végett e néhány sort is közreadni. Szamosújvárt 1896. szept. 20. Bárány Lukács, Szongott Kristóf, Florián János.

Közgazdasági élet.

A megkísérlett selyemtenyésztés. Szamosújvár város negyven év előtt volt polgármestere, az 1855—6 évről a városi tanács és esküdt közönség elé terjesztett, s annak idején nyomtatásban is kiadott általános jelentésében, illetve ennek tizenhatodik pontjában, többi közt a városunkban egykor megkísérlett selyemtenyésztésre vonatkozólag egy figyelemre méltó adatot találunk feljegyezve, a következőkben: „Nem tehetem — mondja a polgármesteri jelentés, — hogy meg ne említsem azt, hogy a selyemtenyésztés ma-holnap városunk nevét nem kevésbé fogja emelni. Ugyanis Plaesintár Dávid úr terjedelmes eperfa ültetvényével megkezdé mult évben a selyemtenyésztés első próbáját, mihez a szükséges helyiségek szüke, s a siker bizonytalansága általi visszatartoztatás miatt csak kicsinyben fogván, mégis 190 font gubot termelt; mi ez alakban is megér 190 forintot, lematollálva pedig 400 forintot ezüstben behajtana, a folyó évben (1857.) terjedelmesebb alakban kívánja ez ipart folytatni, s hiszem, hogy idővel többen lesznek, kik példáján okulva, ezen jövedelmező, a magas kormány különös pártolását bíró s az évnek alig egy nyolczad részét igénylő iparvállalatot magokévé fogják tenni.“ — A kifejezett remény azonban nem valósult meg; mert e kísérletezés a selyemhernyó-tenyésztéssel, valamint az eperfaültetés is rövid idő mulva abban hagyatott. Ezzel kapcsolatban a statisztika szempontjából megemlítjük itt, hogy a földmivelésügyi ministerium selyemtenyésztési felügyelőségének, — egy pár hazánkban előállított selyemfonat kísérletében szerkesztőségünkhöz beküldött hivatalos jelentése szerint Magyarország évi selyemgubótermése másfél évtized alatt (1880—1895.) kétezeröttszáz kilóról — másfélmillió kilóra, a selyemtermeléssel foglalkozó családok száma pedig százezerre emelkedett; s több mint tizenötmillió forint keresethez juttatta a selyemtenyésztéssel foglalkozó családokat. A mi a további előhaladást illeti, ez annál könnyebbé vált, mert az országos selyemtenyésztési felügyelőség ujabban azon kedvező helyzetbe jutott, hogy nem csupán úgy, mint eddig, kizárólag a községeknek fog szolgáltatni ingyenes szederfamagot és csemetéket, — hanem mindenkinek, a ki a (Szegárdon székelő) selyemtenyésztési felügyelőséghez folyamodik.

Örményországi fajdinnyék természetével, keletről érkezett magvakkal, ez évben történt nálunk legelső kísérlet, — egyelőre ugyan még csak kicsinyben, de a jövőre nagyobb eredményre is kilátást nyújtó sikerrel.

Mi újság az örmény világban?

Az örmények memoraduma. Az örmény nemzeti bizottság — az „Egyetértés szerint — a következő emlékiratot intézte — még a legutóbbi lázadás kitörése előtt — Goluchovszky grófhoz, monárkhiánk külügyminiszteréhez: Kegyelmes urunk! Az egész politikai világ, a mely már régóta bizonyos aggodalommal lesi Excellenciád szájából, hogy minő álláspontot fog majd Ausztria-Magyarország az örmény kérdésben elfoglalni? — várakozásaiban nem csalódott. Excellenciád a delegációkban oly nyíltsággal beszélt, a mely nagyon jellemző, a mennyiben a török kormánynak okosságot és mérsékletet ajánlott, hogy szembeszállhasson azokkal a veszedelmekkel, a melyek fenyegetik. Nagy szolgálatot tett a humanizmusnak azzal, hogy olyan bonyodalmaknak állta útját, a melyeken millió ember sorsa és érdekei függtek kockán. Senki sem ohajt ilyen szerencsétlenséget előidézni és a szenvedett megalázások daczára is szerencsésnek érzi magát az örmény nemzet, hogy nevével nem jutott egy nagy veszedelem kapcsolatba. Mint azonban most eleje vétetett egy európai háborúnak, vajjon igazságos dolog volna-e kiszolgáltatni egy nemzetet, melynek érdekeit a védelemre Excellenciád is méltóknak tartotta, s a melynek szerencsétlen helyzetét Excellenciád is elismerte? Miután egy konflágráció elejének vételére a megegyezés létrejött, nem volna lehetséges a rendszeres üldöztetések és a nemzet kirtására irányuló törekvéseknek is elejét venni? A század civilizációja és a politikai tudományon elkövetett meggyalázás volna az, ha nem volna lehetséges megszüntetni egy nemzet martiryumát abból a czélből, hogy a vérontásnak Európában eleje vétessék. Miután Excellenciád a humanizmus érdekében megszerezte azt a nagy érdemet, hogy elejét vette egy európai háborúnak, kétségtelenül fog módot és eszközöket találni arra, hogy a portát rábirja, részesítse örmény alattvalóit is egy igazságos és bölcs kormány jótéteményében. Az örmények Excellenciádba helyezik reményüket; hogy ez a megoldás megtörténjék, a mely nélkül a mű befejezetlen. A baj, a mely lokalizáltatott ugyan, nem szűnt meg és azok a rendszabályok, a melyeket a porta újabban ismét használ az örményekkel szemben, a mohamedán fanatikusokat újra vakmerőkké teszik, s új vérengzéseknek lesznek okozói. Az igazság és humanizmus nevében fordulunk Excellenciádhoz és reméljük, hogy a körülményeket figyelembe véve, új megállapodásokat fog a kabinetek közt létrehozni! (Ezen memorandumot az örmény nemzeti bizottság öt tagja írta alá.)

Nemzeti követelések. A Konstantinápolyban székelő örmény nemzeti bizottságnak az európai hatalmak képviselőihez intézett proklamációjából, (a mely az ottomán bank megtámadását követő események idejében kelt) a „Pesti Napló“ nyomán közöljük ama tizenkét pontozatot, a melyekben a kiáltvány az örmény nemzeti követeléseket, — mintegy ultimatum alakjában — a következőleg foglalja össze: Európai származású főbiztos kinevezése Örményország számára megválasztva a nagyhatalmak által. A rendőrség és csendőrség európai tisztek vezetése alatt álljon, s csupán örményekből. A törvénykezési reformok európai rendszer nyomán alakuljanak. Teljes vallás-, tan-, és sajtószabadság. A tartományi bevételek háromnegyedrészre a helyi szükségletekre fordíttassék. Minden adóhátralék eltörölendő. Adómentesség öt évre. A lefoglalt fekvőségek azonnal visszaadandók. Az örmény menekültek bántatlanul hazatérhessenek. Általános amnesztia adassék a politikai elítélteknek. Az európai nagyhatalmak képviselőiből felügyelő bizottság alakuljon; a mely Örményország valamelyik nagyobb városában székeljen, hogy a fentebbi pontozatok keresztülvitelét ellenőrizhesse.

A máláthiai öldöklés. Ime néhány tudósítás, melyeknek szemés fültanuja voltam, mondja egy író. Több hónappal ezelőtt Számszonon át Chávzába, Amasiába, Evtogiába és innen Melitinébe érkeztem. Szándékom volt utamat Tigránágérd és Biredsik felé venni. Melitinébe érkezésem után néhány hónap mulva: október végén felzavaródott a város; a keresztények mindnyájan a templomokba menekültek. Hirtelen irtozatos lárma hallatszott. A vad törökök a piacon a kereskedőkre rohantak: a kit csak megfoghattak, leölték. Az utcák megteltek holttestekkel. Azután azon városrészekre rohantak, a hol a keresztények laktak: itt is borzasztó öldöklést és kegyetlenkedést vittek véghez. Az nap bementek egy lakodalmas házba, hol három pap a nászruhát áldotta; megragadták a papokat és a ház küszöbén leölték. Szintén karddal és fegyverrel 300-nál több férfit öltek le; ellenben az asszonyok arany és ezüst-ékszereit és ruháit elrabolván, a nőket foglyokul vitték, kikkel előbb tiszteletlenül bántak, azután a leányokat és asszonyokat a távoli tartományokba vitték és rabszolgácul eladták. A részleteket elhalgatom. Mintegy 4000 lélek három napig volt a templomokban körülrölvén; azalatt titkos előkészületek történtek, a város körzetéből többen jöttek be úgy, hogy az ostromlók száma, kiknek mindegyike puskával, karddal vagy legalább fejszével volt felfegyverkezve — megközelítette a 10.000-et. Harmad nap a mutheszáréf felszólította a templomokba menekült népet, hogy a kormánynak adják meg magukat, mert biztosítja őket, hogy egyetlen egynek sem lesz semmi bántódása. Bizott e szavakba a nép és kijött a templomokból. De minden felől körülverték és a kormányzó ajtaja elébe vittek. Most a mutheszáréf így szólott hozzájuk: Hová

akartok menni? Ha az áracsnortáránba (az örmények egyházi főnökének lakása), meg nem védelmezhettek a nép dübe elől; de ha a laktanyába mentek, törvény szerint védelemben részesültek. Mire a püspök és a papok így szólottak: „Jobb, ha a laktanyába a kormány védelme alatt biztonságot találunk; azért nem megyünk az áracsnortáránba.“ Erre kétfelől katonaság, kikhez törökök és kurdok is csatlakoztak, vette őket körül és útnak indultak. Az úton gyakran éltették az uralkodót e szavakkal: Phadisáhém csak jása. Így vitték az örményeket, mintha nagy győzelmet arattak volna rajtuk. A kormányzó ajtajától a laktanyáig másfél órai út van. Lehetetlen elmondani azt, hogy miként bántak ezekkel a szerencsétlenekkel az úton. A laktanyában éhezettették, verték őket: a kopasz földön háltak, úgy hogy sokan megbetegedtek. Az üresen maradt örmény szállásokat előbb kirabolták, azután felgyújtották. 8—10 nap mulva kijöttek ugyan a laktanyából, de minden vigasztalás, lakás nélkül siránkoztak szerencsétlen sorsuk felett. Melitine és a környező falvakból 660 személyt öltek meg. Melitinében ép ház majdnem nem maradt; s templomot és egy apáczaárdát gyújtottak fel. — Chárpertben a gazdagok házeit előbb kirabolták, azután felgyújtották; a meggyilkoltak száma 70. A Chárpert völgyében levő öt falut kirabolták a templomokkal együtt; személyekben a veszteség a 10.000-t meghaladja. Árágir majdnem alapjában elpusztult. A csénksói, csérmégoi, árghénoi zárdák az egyházakkal együtt elpusztítottak; a nép egy része az izlam felvételére kényszerített, másik része ide-oda széledt el. Tigránágért lakói körül 2000-et öltek meg, a falvak vesztesége több mint 40.000. Mindenütt szomorító látvány; rongyos, éhes alakokkal vannak tele a piacok és utcák; mi lesz ezeknek a sorsa?

Európa népeinek részvéte. Világrészünk legnagyobb és legműveltebb nemzeteinek, az örmények kegyetlen szenvedései fölött érzett mély részvéte mindegyre szélesebb körökre terjed ki. Anglia, Francia- és Olaszországból, (valamint az osztrák-magyar monarchiából is) a szerencsétlen örmény inségesek nyomorának enyhítésére gyűjtött anyagi segélyekről már folyóiratunkban is megemlékeztünk, — legújabbán pedig Németországból vesszük azon örvendetes hírt, hogy egy nagyobb szabású segélyakeziót indítanak meg ott az örmény nép anyagi gyámolítása érdekében. A szellemi részvét és erkölcsi rokonszenv újabb megnyilatkozásának nem kevésbé figyelemreméltó jele mutatkozik abban is, hogy egy közelebről Lausanne-ban tartott népgyűlésen (a melyen két jelenvolt örmény menekült is beszédet tartott) negyventagú bizottságot alakítottak oly tömeges manifesztáció szervezése érdekében, melylyel az egész Svájc lakossága általános tüntetést rendez a törökországi örménység ellen elkövetett atrocitásokkal szemben!

Felölös szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosúvárt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
